

SMERNICE ZA AKREDITACIJU STUDIJSKIH PROGRAMA STRUKOVNIH STUDIJA

Aleksandar Kupusinac¹

¹Univerzitet u Novom Sadu, Fakultet tehničkih nauka, Novi Sad, Srbija

¹sasak@uns.ac.rs

Kratak sadržaj: Strukovne studije poseduju određene specifičnosti po kojima se razlikuju od akademskih. Zbog toga u postupku akreditacije studijskih programa strukovnih studija, pojedini uslovi standarda u nekim delovima izgledaju drugačije. Ovaj rad se bavi tim razlikama i daje pregled smernica za akreditaciju studijskih programa strukovnih studija.

Ključne reči: Akreditacija, Studijski program, Strukovne studije.

GUIDELINES FOR ACCREDITATION OF APPLIED STUDIES STUDY PROGRAMS

Abstract: Applied studies have certain specificities that distinguish them from academic ones. Therefore, in the process of accreditation of study programs of applied studies, certain conditions of the standards in some parts look different. This paper deals with those differences and provides an overview of the guidelines for the accreditation of applied study programs.

Key Words: Accreditation, Study program, Applied studies.

1. UVOD

Delatnost visokog obrazovanja ima poseban značaj za Republiku Srbiju, u okviru kojeg postoje dve vrste obrazovanja – akademsko i strukovno. Delatnost akademskog obrazovanja se ostvaruje kroz realizaciju akademskih studija, koja podrazumeva izvođenje akreditovanih studijskih programa akademskih studija. Cilj akademskog obrazovanja je da osposobi studente za razvoj i primenu naučnih, umetničkih i stručnih dostignuća. Delatnost strukovnog obrazovanja se ostvaruje kroz realizaciju strukovnih studija, koja podrazumeva izvođenje akreditovanih studijskih programa strukovnih studija. Cilj strukovnog obrazovanja je da osposobi studente za primenu i razvoj stručnih znanja i veština potrebnih za uključivanje u radni proces. Zakon o visokom obrazovanju u članu 35 deli studije na tri stepena [1].

Stepeni studija

Član 35

Studije prvog stepena su:

- 1) osnovne akademske studije;
- 2) osnovne strukovne studije;
- 3) specijalističke strukovne studije.

Studije drugog stepena su:

- 1) master akademske studije;
- 2) master strukovne studije;
- 3) specijalističke akademske studije.

Studije trećeg stepena su doktorske akademske studije.

Angažovanost studenta na nekom predmetu se izražava brojem ESPB bodova, gde 60 ESPB bodova odgovara angažovanju od 40 radnih sati nedeljno tokom jedne školske godine. Osnovne akademske studije (OAS) traju tri do četiri godine, odnosno imaju obim od 180 do 240 ESPB bodova. Osnovne strukovne studije (OSS) traju tri godine, odnosno imaju obim od 180 ESPB bodova. Specijalističke strukovne studije (SSS) imaju najmanje 60 ESPB bodova. Master akademske studije (MAS) traju jednu do dve godine i imaju obim najmanje 60 ESPB bodova, kada je prethodno ostvaren obim osnovnih akademskih studija od 240 ESPB bodova, odnosno najmanje 120 ESPB bodova kada je prethodno ostvaren obim osnovnih akademskih studija od 180 ESPB bodova [1]. OAS i MAS se mogu organizovati integrisano, tj. kao integrisane akademske studije (IAS). Master strukovne studije (MSS) imaju najmanje 120 ESPB bodova kada je prethodno ostvaren obim prvog stepena akademskih ili strukovnih studija od

najmanje 180 ESPB bodova [1]. Specijalističke akademske studije (SAS) imaju najmanje 60 ESPB bodova, odnosno traju najmanje godinu dana kada su prethodno završene MAS ili IAS (300 ESPB bodova). Doktorske akademske studije (DAS) traju najmanje tri godine, odnosno imaju najmanje 180 ESPB bodova, uz prethodno ostvareni obim studija od najmanje 300 ESPB bodova na OAS i MAS, odnosno na IAS [1].

Prenos ESPB između različitih studijskih programa je utvrđen članom 41 Zakona o visokom obrazovanju [1].

Prenošenje ESPB bodova

Član 41

Između različitih studijskih programa, u okviru istog stepena i vrste studija može se vršiti prenošenje ESPB bodova.

Kriterijumi i uslovi prenošenja ESPB bodova i odgovarajuća provera znanja propisuju se opštim aktom samostalne visokoškolske ustanove, odnosno sporazumom visokoškolskih ustanova.

Izuzetno od stava 1. ovog člana, za studente koji učestvuju u programima međunarodne mobilnosti može se vršiti prenos ESPB bodova između različitih studijskih programa u okviru svih stepena i vrste studija.

Nacionalno telo za akreditaciju i proveru kvaliteta u visokom obrazovanju, ili kraće Nacionalno akreditaciono telo (NAT) obavlja poslove akreditacije, provere kvaliteta visokoškolskih ustanova i jedinica u njihovom sastavu, vrednovanja studijskih programa i obezbeđivanja kvaliteta u visokom obrazovanju [1]. U postupku akreditacije utvrđuje se da li visokoškolska ustanova i studijski programi ispunjavaju standarde propisane od strane Nacionalnog saveta za visoko obrazovanje (NSVO), odnosno da li visokoškolska ustanova ima pravo da izdaje javne isprave u skladu sa zakonom. Postupkom akreditacije visokoškolske ustanove i studijskih programa vrši se provera strukture, sadržaja, kvaliteta i obima studijskih programa, potrebnog broja kompetentnog nastavnog osoblja, potrebnog prostora i opreme za kvalitetno izvođenje nastave, a sve u skladu sa predloženim brojem studenata koje visokoškolska ustanova planira da upiše. Po okončanju postupka akreditacije NAT izdaje uverenje o akreditaciji visokoškolske ustanove, odnosno studijskog programa, ili donosi rešenje o odbijanju zahteva za akreditaciju. U slučaju odbijanja zahteva za akreditaciju, visokoškolska ustanova može da podnese žalbu, a u roku od 90 dana od dana donošenja rešenja može da ponovi zahtev za akreditaciju.

Akreditovana visokoškolska ustanova može obavljati upis studenata na akreditovane studijske programe u skladu sa zakonom o opštim aktima samostalne visokoškolske ustanove. Visokoškolske ustanove vrše upis na studije u skladu sa zakonom, uz vrednovanje opšte, stručne i umetničke mature, a svojim opštim aktima utvrđuju kriterijume na osnovu kojih se vrši klasifikacija i izbor kandidata za upis na studije. Član 100 zakona u stavu 7 utvrđuje pravo upisa na studije prvog stepena, a u stav 10 pravo upisa na studije drugog i trećeg stepena [1]:

Rangiranje i upis kandidata

Član 100

Visokoškolska ustanova vrši upis na studije u skladu sa zakonom, uz vrednovanje opšte, stručne i umetničke mature.

Visokoškolska ustanova svojim opštim aktom utvrđuje koji se ispiti sa opšte, stručne i umetničke mature vrednuju prilikom upisa na studije i utvrđuje kriterijume na osnovu kojih se obavlja klasifikacija i izbor kandidata za upis na studije.

Visokoškolska ustanova sačinjava rang listu prijavljenih kandidata za upis na studije prvog stepena na osnovu opšteg uspeha postignutog u srednjem obrazovanju u četvorogodišnjem trajanju i na maturalnim ispitima, rezultata ispita za proveru posebnih znanja, sklonosti i sposobnosti i po potrebi na osnovu uspeha na nacionalnim i internacionalnim takmičenjima, u skladu sa opštim aktom visokoškolske ustanove.

Visokoškolske ustanove mogu prilikom upisa studenata na studije da uvedu test sklonosti.

Visokoškolska ustanova koja obrazuje verske službenike tradicionalnih crkava i verskih zajednica upisuje pod uslovima iz st. 1-3. ovog člana i kandidate koji su završili bogoslovsku maturu.

Visokoškolska ustanova upisuje pod uslovima iz st. 1-3. ovog člana i kandidate koji su završili međunarodno priznatu maturu (International Baccalaureate Diploma Programme i dr.).

Pravo upisa na studije prvog stepena stiče kandidat koji je na rang listi iz stava 3. ovog člana rangiran u okviru broja studenata iz člana 99. ovog zakona.

Student studija prvog stepena druge samostalne visokoškolske ustanove, lice koje ima stečeno visoko obrazovanje na studijama prvog stepena i lice kome je prestao status studenta u skladu sa ovim zakonom, može se upisati na studije prvog stepena, pod uslovima i na način propisan opštim aktom samostalne visokoškolske ustanove.

Pravo iz stava 8. ovog člana ostvaruje se na lični zahtev.

Na studije drugog i trećeg stepena kandidat se upisuje pod uslovima, na način i po postupku utvrđenom opštim aktom i konkursom samostalne visokoškolske ustanove.

Stručno uputstvo o upisu kandidata na visokoškolske ustanove, upisu po afirmativnim merama i drugim pitanjima od značaja za upis na visokoškolsku ustanovu čiji je osnivač Republika, donosi ministar.

Strukovne studije (OSS, MSS i SSS) su orijentisane ka sticanju primenjenih znanja i pripremi budućih kadrova za brže uključjenje u tržište rada, a izvode se na akademijama strukovnih studija i visokim školama strukovnih studija. Akademске studije (OAS, MAS, IAS, SAS i DAS) su orijentisane ka pripremi budućih kadrova kako za rad, tako i za dalji nastavak akademske i naučne karijere, a izvode se na univerzitetima, fakultetima i visokim školama. Razlike između akademskih i strukovnih studija nisu samo u broju ESPB bodova, odnosno u trajanju, već su i u ciljevima, kompetencijama, sadržaju programa, gradivu po godinama studija, gradivu po predmetima, načinu rada i izvođenju nastave.

2. AKREDITACIJA STUDIJSKIH PROGRAMA STRUKOVNIH STUDIJA

Pravilnik o standardima i postupku za akreditaciju studijskih programa (u daljem tekstu Pravilnik) donosi Nacionalni savet za visoko obrazovanje (NSVO). Pravilnik utvrđuje standarde i postupak akreditacije studijskih programa, kojem podležu sve visokoškolske ustanove u Republici Srbiji, a koji se sprovodi po zahtevu visokoškolske ustanove upućenom Nacionalnom akredicionom telu (NAT) [2]. Visokoškolska ustanova uz zahtev prilaže i dokumentaciju koja je pripremljena u skladu sa Uputstvom za pripremu dokumentacije za akreditaciju studijskog programa prvog i drugog stepena visokog obrazovanja (u daljem tekstu Uputstvo) koje donosi stručni organ NAT, tj. Komisija za akreditaciju i proveru kvaliteta (KAPK) [3]. U ovom poglavlju ćemo se baviti specifičnostima zahteva za ispunjenost standarda vezano za OSS, SSS i MSS.

Za ispunjenost Standarda 1 (Struktura studijskog programa) neophodno je da obim studija bude odgovarajući, odnosno neophodno je da OSS ima 180 ESPB, SSS najmanje 60 ESPB bodova, a MSS najmanje 120 ESPB bodova kada je prethodno ostvaren obim prvog stepena akademskih ili strukovnih studija od najmanje 180 ESPB [1].

U okviru Standarda 5 (Kurikulum) kod OSS, osim za polje umetnosti, neophodno je da zastupljenost grupa predmeta u odnosu na ukupan broj ESPB bude u sledećoj razmeri: akademsko–opšteobrazovni predmeti oko 15%, stručni oko 40% i stručno–aplikativni oko 45%. Kod SSS i kod MSS zastupljenost grupa predmeta, osim za polje umetnosti, treba da bude u sledećoj razmeri: stručni i stručno–aplikativni predmeti oko 90% i opšteobrazovni oko 10%. U polju umetnosti zastupljenost grupa predmeta na OSS je sledeća: umetnički i teorijsko–umetnički predmeti oko 50%, stručno–aplikativni oko 30% i ostali oko 20%, a na MSS je sledeća: umetnički i teorijsko–umetnički predmeti oko 45%, stručno–aplikativni oko 45% i ostali oko 10%. Sastavni deo MSS je stručna praksa u trajanju od najmanje 180 časova, odnosno 90 časova po godini, koja se realizuje u privrednim organizacijama ili javnim institucijama. Zakon propisuje da na OSS i SSS može biti predviđen završni rad, dok na MSS je završni rad obavezan [1]. Završni rad na MSS je projekat u kojem se rešava praktični problem. Ukoliko studijski program OSS, SSS i MSS ima module, završni rad se prikazuje kao zajednički predmet. Završni rad obuhvata dve pozicije [3]:

1. Predmet *Završni rad*, koji je u direktnoj vezi sa realizacijom završnog rada i iskazuje se kao časovi aktivne nastave, i to kao stručno-istraživački rad (STIR) na OSS i SSS, odnosno kao primenjeni-istraživački rad (PIR) na MSS,
2. Predmet *Završni rad - izrada i odbrana* koji se iskazuje kao ostali časovi.

Strukovne studije imaju značajnu popularnost na međunarodnom nivou, gde se najčešće nazivaju terminom **primenjene studije** (eng. *applied studies*), što omogućava da se ispunjenost Standarda 6 (Kvalitet, savremenost i međunarodna usaglašenost studijskog programa) razmatra u odnosu na odgovarajuće studijske programe strukovnih studija na međunarodnom nivou.

Standard 9 (Nastavno osoblje) zahteva da najmanje 70% od ukupnog broja časova aktivne nastave predavanja na studijskom programu izvode nastavnici u radnom odnosu sa punim radnim vremenom. Za studijske programe u polju umetnosti taj procenat ne može biti manji od 50%. Nastavnici u zvanju predavača, višeg predavača ili profesora strukovnih studija mogu da izvode nastavu samo na strukovnim studijama, a da na MSS svi nastavnici moraju imati doktorate nauka, izuzev u polju umetnosti. Od ukupnog broja nastavnika potrebnih za obavljanje nastave po godinama studija za studijski program za koji se traži dozvola za rad, akademije strukovnih studija i visoke škole strukovnih studija, izuzev u polju umetnosti, moraju da imaju najmanje 50% nastavnika sa stečenim naučnim nazivom doktora nauka [1,3]. Nastavnici treba da izvode nastavu iz predmeta koji su u okviru uže oblasti za koju su birani, a njihova kompetentnost se utvrđuje na osnovu naučnih radova objavljenih u međunarodnim časopisima, domaćim časopisima, radova objavljenih u zbornicima sa međunarodnih naučnih skupova, monografija, patenata i udžbenika [2]. Minimalni uslovi za izbor u zvanja nastavnika na Akademijama strukovnih studija i Visokim školama strukovnih studija propisuju da naučni naziv doktora nauka treba da je stečen iz odgovarajuće naučne oblasti [4]. Saradnika u nastavi na strukovnim studijama prvog stepena može da izabere visokoškolska ustanova strukovnih studija u skladu sa članom 83, stav 2 Zakona o visokom obrazovanju:

Saradnik u nastavi

Član 83

Visokoškolska ustanova bira u zvanje saradnika u nastavi na studijama prvog stepena studenta doktorskih akademskih studija, master akademskih studija ili specijalističkih akademskih studija, koji je svaki od prethodnih stepena studija završio sa prosečnom ocenom najmanje osam (8).

Izuzetno, visokoškolska ustanova strukovnih studija može da izabere u zvanje saradnika u nastavi na studijama prvog stepena i studenta master strukovnih studija ili specijalističkih strukovnih studija, koji je studije prvog stepena studija završio sa prosečnom ocenom najmanje osam (8).

Za saradnika u nastavi iz umetničkog polja može biti izabrano lice koje ima visoko obrazovanje prvog stepena studija, ukupnu prosečnu ocenu najmanje osam (8) i najmanje devet (9) iz grupe predmeta za koju se bira, u skladu sa opštim aktom visokoškolske ustanove, ukoliko u toj oblasti nisu predviđene master akademske studije.

Posebni uslovi za izbor u zvanje saradnika u nastavi utvrđuju se opštim aktom visokoškolske ustanove.

Sa licem iz st. 1. i 2. ovog člana zaključuje se ugovor o radu na period od godinu dana, uz mogućnost produženja ugovora dva puta po jednu godinu u toku trajanja studija, a najduže do kraja školske godine u kojoj se studije završavaju.

Ugovor iz stava 5. ovog člana zaključuje organ poslovođenja visokoškolske ustanove.

Visokoškolska ustanova može organizovati studijski program akademskih studija (osim u poljima društveno-humanističke nauke i medicinske nauke) ili strukovnih studija po dualnom modelu. Dualni model studija podrazumeva da se u skladu sa studijskim programom i standardima za akreditaciju sticanje, usavršavanje i izgradnja kompetencija – znanja, veština, sposobnosti i stavova, vrši kroz aktivnu nastavu na visokoškolskoj ustanovi, ali i praktičnu obuku i rad kod poslodavca tzv. *učenje kroz rad*. Studijski program po dualnom modelu može se akreditovati kao samostalni studijski program ili kao modul u okviru studijskog programa po klasičnom modelu [2]. Pored ispunjenosti zahteva iz Standarda 17 (Dualni model studija), visokoškolska ustanova je u obavezi da pripremi Elaborat o realizaciji dualnog modela studija, sa planom i programom realizacije učenja kroz rad.

3. ZAHVALNICA

Ovaj rad je podržan od strane Fakulteta tehničkih nauka u Novom Sadu u okviru realizacije projekta pod nazivom "Unapređenje nastavnih procesa, naučnih i umetničkih istraživanja uz izazove praćene novim modelima finansiranja i rangiranja naučnoistraživačkih organizacija".

4. ZAKLJUČAK

U ovom radu su prikazane osnovne karakteristike strukovnih studija i razmatrane specifičnosti u njihovoj akreditaciji. Strukovne studije imaju značajnu zastupljenost na međunarodnom nivou, zbog čega njihov dalji razvoj otvara nove mogućnosti Republici Srbiji u ostvarenju misije delatnosti visokog obrazovanja – organizacija studija i istraživanja kroz koja se obavlja kontinuirani transfer i stvaranje kompetencija, naučnih znanja i stručnih veština kojima se podstiče tehničko-tehnološki, ekonomski, društveni i kulturni napredak države i njenih građana.

5. LITERATURA

- [1] *Zakon o visokom obrazovanju*, Službeni glasnik RS, broj 88/2017, 73/2018, 27/2018 - dr. zakon, 67/2019, 6/2020 - dr. zakoni, 11/2021 - autentično tumačenje, 67/2021, 67/2021 - dr. zakon i 76/2023.
- [2] *Pravilnik o standardima i postupku za akreditaciju studijskih programa*, Službeni glasnik RS, broj 13 od 28. februara 2019, 1 od 11. januara 2021, 19 od 5. marta 2021, 51 od 22. juna 2023, 102 od 17. novembra 2023.
- [3] *Uputstva za pripremu dokumentacije za akreditaciju studijskog programa prvog i drugog stepena visokog obrazovanja*, internet stranica: <https://www.nat.rs/akreditacija-studijskog-programa/?script=cir>
- [4] *Minimalni uslovi za izbor u zvanja nastavnika na Akademijama strukovnih studija i Visokim školama strukovnih studija*, Službeni glasnik RS, broj 130/2021.